

דפי רקע ומקורות :

נתונים סטטיסטיים על החברה הישראלית, מתוך אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017

<p>גיל:</p> <p>11.3% מהאוכלוסייה מעל גיל 65</p> <p>34.6% מהאוכלוסייה מתחת לגיל 18</p> <p>ארץ לידה:</p> <p>75% מהישראלים היהודים הם ילידי הארץ</p> <p>25% מהישראלים היהודים לא נולדו בארץ</p> <p>מצב כלכלי:</p> <p>21.7% מהישראלים מתחת לקו העוני</p> <p>30% מהילדים בישראל מתחת לקו העוני</p> <p>21.7% מהקשישים בישראל מתחת לקו העוני</p> <p>נתונים אחרים:</p> <p>20% מבני עשרים ומעלה מעשנים סיגריה</p> <p>אחת ליום לפחות</p> <p>17% סובלים מהשמנת יתר</p> <p>60% ממשקי הבית בעלי מנוי לכבלים או לוויין</p> <p>80% מבני עשרים ומעלה משתמשים באינטרנט</p> <p>72% מבני עשרים ומעלה משתמשים במחשב</p> <p>88% מרוצים מאוד מחייהם</p> <p>21% מרגישים לחוצים תמיד או לעתים קרובות</p> <p>34% מתקשים לכסות את הוצאותיהם</p>	<p>השתייכות אתנית:</p> <p>יהודים: 75%</p> <p>ערבים: 20.7%</p> <p>דרוזים: 1.7%</p> <p>אחרים: 4%</p> <p>צ'רקסים: 0.05%</p> <p>ארמנים: 0.03%</p> <p>שומרונים: 0.01%</p> <p>דת, בין יהודים:</p> <p>חילוניים / לא דתיים: 43%</p> <p>מסורתיים: 23%</p> <p>דתיים: 10%</p> <p>חרדים: 9%</p> <p>דת, בין ערבים:</p> <p>מוסלמים: 83% (17% מאוכלוסיית ישראל)</p> <p>נוצרים: 9% (2% מאוכלוסיית ישראל)</p> <p>מין:</p> <p>נשים: 50.5%</p> <p>גברים: 49.5%</p>
---	---

שסעים בחברה הישראלית

על השבר הלאומי: יחסי יהודים וערבים אזרחי מדינת ישראל

עם סיום מלחמת העצמאות בשנת 1949 התברר כי במהלך המלחמה עזבו כ-500,000 ערבים את מקומות מגוריהם שנכללו עם סיום המלחמה בין גבולות מדינת ישראל. על נסיבות עזיבתם ניטש ויכוח מר: יש הטוענים כי עזבו מרצונם, יש הטוענים כי נענו לקריאת מנהיגים ערבים, ויש הטוענים כי גורשו בכוח הזרוע על ידי ישראל. בתחומי המדינה נשארו באותה תקופה רק כ-150,000 ערבים, והם נהפכו בבת אחת מרוב למיעוט.

בהכרזת העצמאות הובטחה להם אזרחות מלאה ושווה, נציגות שווה במוסדות הזמניים של המדינה בהתווה ואוטונומיה דתית.

המיעוט הערבי אינו עשוי מקשה אחת אלא מורכב ממוסלמים סונים ושיעים (מרבית ערביי ישראל הם סונים), נוצרים (הנחלקים לכנסייה היוונית אורתודוקסית, יוונית קתולית, לטינית קתולית, מרונית וזרמים נוצריים נוספים), דרוזים וצ'רקסים.

מעמדם האזרחי של ערביי ישראל עוגן בשנת 1952 בחוק האזרחות, אך הם היו כפופים לממשל הצבאי עד לביטולו על ידי ראש הממשלה לוי אשכול בשנת 1966.

מדינת ישראל הפקיעה, באמצעות חוק אדמות נפקדים, אדמות רבות שהיו שייכות לערבים והקימה עליהן יישובים יהודיים. פעולה זו הביאה להתמרמרות רבה, וזו התפרצה ב-30 במרס 1976 בעקבות החלטה על הפקעת קרקעות מסיבית על ידי ממשלת ישראל. באותו יום נהרג באזור העיר סחנין מפגינים ערביים על ידי כוחות הביטחון. מאז ערביי ישראל מציינים בתאריך זה את "יום האדמה" כסמל לחוסר השוויון ולדרישה להחזרת האדמות והרכוש שהופקע.

על השסע העדתי

מדינת ישראל הוכרזה כמדינת העם היהודי, ולכן היא מדינה קולטת עלייה. רוב היהודים שחיו בארץ ישראל במשך דורות רבים לפני הקמת המדינה היו ממוצא ספרדי. בעשורים שלפני קום המדינה עיקר העלייה היהודית לארץ ישראל הייתה מארצות אירופה, כלומר אשכנזים, וכך הם נעשו לרוב מכריע של היהודים בארץ, ולכן גם איישו את רוב התפקידים הבכירים בממסד הכלכלי והפוליטי. העלייה האשכנזית הייתה עלייה אידיאולוגית שדגלה בחקלאות, בהתיישבות ובעבודת כפיים. גלי העלייה בתחילת שנות ה-50 הורכבו בעיקר ממאות אלפי יהודים יוצאי מדינות האסלאם ובתוך עשור הם נעשו למחצית מהאוכלוסייה במדינה. עולים אלה הגיעו בעיקר מרקע של מסחר ושירותים, בשל מגבלות שהוטלו על יהודים בארצות מוצאם שאסרו בעלות על קרקע ועבודה חקלאית. רוב העולים מארצות האסלאם מצאו עצמם נדחקים לעיירות פיתוח ולשוליים הכלכליים והפוליטיים של העשייה הישראלית. הידע והכישורים שלהם לא היו דרושים במציאות הארץ-ישראלית. גם התרבות המזרחית נדחתה על ידי "בני היישוב הוותיק" בזלזול, ובמסגרת מדיניות כור ההיתוך הם נדרשו להיפרד מהתרבות שהם הביאו ולאמץ את דפוסי ההתנהגות ואת התרבות השלטת – התרבות והזהות האשכנזית.

ככל שהשתפר המצב הכלכלי של מדינת ישראל הלך וגדל הפער בין השכבות המבוססות שהורכבו בעיקר מבני היישוב הישן והעליות האשכנזיות – לבין השכבות העניות שהורכבו בעיקר מעולי ארצות האסלאם. בשנות ה-60 הגיע גל עלייה גדול מארצות צפון אפריקה והחלה התעוררות מחאה עדתית. זו הגיעה לשיאה בהקמת תנועת המחאה "הפנתרים השחורים". מאבקם הביא להעלאת הנושא העדתי לשיח הציבורי להגדלת תקציבי הרווחה והפניית משאבים מיוחדים לטיפול בשכבות

החברה הישראלית: מגזרים ומתחים

החברתיות המוחלשות. המתח העדתי נהפך לכלי פוליטי עיקרי במערכות הבחירות במהלך שנות ה-80. בשנים הראשונות להתעוררות המאבק העדתי התמקדו בתחושת הקיפוח הכלכלי והפוליטי, אך עם השנים קיבל תאוצה גם המאבק התרבותי להכנסת התרבות המזרחית ללב העשייה הישראלית והדרישה להכרה בעושר התרבותי שהביאה עמה העלייה מארצות האסלאם לחברה הישראלית.

על יחסי דתיים וחילוניים

עם הקמת מדינת ישראל, כפי שגם מתבטא בהכרזת העצמאות, הוקמה המדינה כמדינתו של העם היהודי וכמדינה דמוקרטית. עם הכרזת העצמאות נהפכה המדינה לביתו הלאומי של העם היהודי גם בעבור יהודי העולם כולו. סמלי המדינה – דגל כחול לבן ומגן דוד, המנורה וההמנון – נלקחו ממורשת ישראל, והחוקים הרשמיים הושפעו מעקרונות הנעוצים בדת היהודית – למשל, חוק השבת, דיני משפחה, חוקי כשרות, יום מנוחה בשבת ועוד.

החברה היהודית בישראל מתפלגת למגזרים שונים, מחילוניים גמורים ועד לחרדים וביניהם שלל קבוצות. החילוניים, ברובם, מגדירים את זהותם היהודית כפרי גורל והיסטוריה משותפים, ודורשים את הפרדת הדת מהמדינה. רבים מהם רואים ביהדותם תרבות בלבד ולא דת.

המסורתיים מקיימים אורח חיים יהודי דתי חלקי, ורובם רואים חשיבות רבה בהטמעת מסורת ישראל כערך חברתי הבא לידי ביטוי גם במרחב הציבורי ובאמצעות חקיקה.

דתיים לאומיים הם ציונים ורואים בהקמת המדינה את תחילת הגאולה של עם ישראל על פי המסורת. הם שואפים למדינה שבה היהדות תהיה הבסיס הערכי, התרבותי והחוקי, ולוקחים חלק בחיים הציבוריים.

החרדים מורכבים מתתי-זרמים רבים ושונים. חלקם אינם ציונים ושומרים על ניתוק פיזי ואידיאולוגי ממערכות המדינה ולא לוקחים חלק בחיים הציבוריים. הם שואפים לגאולה בצורת ביאת המשיח, ועד אז הם שומרים גם על בידול מהזרמים האחרים.

המתח בין דתיים לחילוניים בא לידי ביטוי במישורי חיים רבים ולא רק במישור ההצהרתי. מתחים ואי-הסכמות אלה הביאו לא פעם גם למשברים פוליטיים קשים. בין הנושאים העיקריים העומדים בבסיס המחלוקות: גיור, דיני משפחה, מסחר בשבת, גיוס בני ישיבות, קשר בין מערכת המשפט העברי למערכת המשפט הישראלי, קבורה, מגבלות כשרות (חוק החזיר), חפירות ארכיאולוגיות, ורשות הרבים (בעיקר בתחום פרסום החוצות).

המתח בין מדינה יהודית למדינה דמוקרטית היה ברור עוד טרם קום המדינה, ולכן נוסח מסמך הסטטוס-קוו שאפשר את שילוב "אגודת ישראל" (מפלגה חרדית) במוסדות השלטוניים במדינה הנבנית, ועד היום הוא בסיס למארג היחסים העדין שבין דתיים לחילוניים.

הסטטוס-קוו: לפני קום המדינה נפגשו ראשי קהילות יהודיות מכל הזרמים עם ראשי המדינה שברוך והגיעו להסכמה על ציונה היהודי של המדינה. מסמך הסטטוס-קוו נוסח כמכתב וכלל הסכמות בנושאי הפיכת השבת ליום המנוחה הרשמי של המדינה, אוטונומיה חינוכית מלאה לכל זרם, עקיפה עמומה של נושא דיני המשפחה והבטחת כשרות בכל מטבח ממלכתי.

על עלייה וקליטה

עוד לפני הקמת המדינה שמה לעצמה הנהגת היישוב היהודי למטרה את עידוד העלייה היהודית לארץ ישראל. עם הקמת המדינה נהפכה קליטת העלייה לאחת מהמטרות העיקריות של המדינה הנבנית, אלא שלא תמיד השכיל היישוב הקטן להתמודד עם גלי העלייה הגדולים כתוצאה מסיום מלחמת העולם השנייה ופתיחת שערי ארצות האסלאם ליציאת יהודים. בשנת 1950 התקבל בכנסת חוק השבות, אשר הגדיר באופן מסודר את הזכאות של יהודים וצאצאיהם לאזרחות ישראלית.

עם הקמת המדינה מנה היישוב היהודי בישראל 630 אלף יהודים. במלאות שנה להקמת המדינה כבר מנה היישוב יותר ממיליון ו-300 אלף תושבים. גלי העלייה שהלכו והתגברו בשנים הראשונות היו חסרי תקדים לא רק מבחינת כמות העולים אלא גם בהרכב התרבותי והאנושי המגוון. המדינה הצעירה התקשתה להתמודד עם האתגר חברתי והכלכלי ונדרשה לסיוע רב מהקהילות היהודיות בעולם, סיוע שהוגש בעיקר באמצעות הסוכנות היהודית. המחסור בתשתיות המתאימות לדיוור ותעסוקה הביא למתחים רבים ולצורך בפתרונות יצירתיים מידיים בצורת הקמת המעברות ועיירות הפיתוח.

המתחים החברתיים שבין עולים לוותיקים הועצמו בשל המצוקה הכלכלית וחוסר היכולת של העולים למצוא תעסוקה ראויה ודיוור איכותי. בנוסף לקשיים הכלכליים, גם מדיניות "כור ההיתוך" אשר דחפה את העולים לקבל על עצמם את מרכיבי הזהות והתרבות של היישוב הוותיק, שהיה ברובו אשכנזי, הביאה לתחושות מצוקה, הדרה וקיפוח. רק בסוף שנות ה-60, עם גל העלייה מברית המועצות, השתנתה מדיניות הקליטה והעולים קיבלו הטבות כלכליות משמעותיות. שינוי זה במדיניות העצים את תחושת הקיפוח של העולים מן העשור הקודם, שברובם היו עולים מארצות האסלאם. עליית יהודי אתיופיה, שהגיעה בשני גלים עיקריים באמצע שנות ה-70 ואמצע שנות ה-80, העלתה שוב לסדר היום את הבעייתיות של קליטת העלייה, ולראשונה התעורר דיון ציבורי בסוגיית "כור ההיתוך". עד היום עידוד עלייה לישראל ונושא קליטת העולים עומדים במקום גבוה בסדר העדיפויות הלאומי של כל ממשלות ישראל.

===

פלורליזם ודמוקרטיה (מתוך מט"ח)

פלורליזם הוא הכרה בזכות קיומן של דעות והשקפות שונות, והכרה בזכותן של קבוצות לבטא את השונות ביניהן ולהתארגן במסגרות שונות כדי לממש את זכויותיהן ולפעול להשגת האינטרסים שלהן. עקרון הפלורליזם מבטא את הדמוקרטיה המהותית, הרואה את הממשל כערך ואת מרכזיות כבוד האדם וזכויותיו.

ביטויים לפלורליזם במדינה הדמוקרטית

פלורליזם כלכלי: ריבוי ארגונים, כמו ארגוני עובדים, המבוססים על אינטרסים משותפים.
פלורליזם חברתי: ריבוי ארגונים חברתיים בעלי מטרות שונות, למשל קדמה, ויצ"ו, נעמת.
פלורליזם פוליטי: ריבוי מפלגות בעלות תפיסת עולם ואינטרסים שונים, למשל העבודה, הליכוד.
 העיקרון מתממש במדינה הדמוקרטית באמצעות חוקים והסדרים כמו הפרדת הרשויות, מימוש הזכות לחופש ביטוי ולחופש התארגנות, וקיומן של בחירות דמוקרטיות.
 תנאי חשוב למימוש עקרון הפלורליזם הוא קיומם של עקרונות, כגון הכרעת הרוב, שהיא דרך מקובלת בדמוקרטיה לקבלת החלטות כאשר יש מחלוקות בין קבוצות שונות בחברה, סובלנות והסכמיות.

הפלורליזם מבטא מרכיבים חשובים בדמוקרטיה

- הכרה במפלגות שונות ובמאבקים על השלטון ביניהן.
- פיזור הכוח בחברה בין רשויות וגופים שונים ויצירת איזון בין הגופים השונים.

- השתתפות האזרחים בפוליטיקה על פי עקרון שלטון העם.
הפלורליזם אינו ערך מוחלט ולא יתקיים ללא סובלנות והסכמיות, שהם עקרונות העומדים בפני עצמם.

==

סובלנות, פלורליזם והקשבה על פי לוי אשכול

1. "כאשר אני מקשיב לדברי חברים, אשר מתחילים לדבר על בעיות קליטת העלייה, דומים הם לאם העומדת בפני ילדה אשר קיוותה לו, והיא במבוכה ואינה יודעת איך לגשת אליו ואינה מכירה אם אמנם זהו בנה, משונה הדבר".
(מתוך דברי לוי אשכול בפני המועצה ה-37 של מפלגת פועלי ארץ ישראל, 12 בינואר 1949)

2. "הישיבה בצוותא, הלימוד המשותף, השקלא וטריא [משא ומתן], הוויכוח – כל אלה עשויים להרחיב אופקים, להפרות המחשבה, ליצור שפה משותפת והבנה בין כל העושים במלאכה. ושמה מותר לקוות כי יעלה בידי החניכים ברבות הימים להציע פתרונות משלהם לבעיות סבוכות בהן אנו מתלבטים".
(דברי ברכה של ראש הממשלה לוי אשכול בפתיחת המכללה לביטחון לאומי, 14 באוקטובר 1963)

3. "אני הנני יוצא חלציהם של הורים דתיים ובני תורה ויראי שמיים, ויש הרבה מן היסוד הדתי והתודעה היהודית של יסודות דתיים שבחיי ישראל המושרים עמוק בלבי וברוחי. אולם ברור לי שבמחצית השנייה של המאה העשרים, בימים של שיבת-ציון והקמת המדינה וקוממיות ישראל, הכרחי, כאוויר לנשימה, לכבד את היסוד ואת העיקרון של סובלנות דתית הדדית ושל מניעת כפייה מצפונית ודתית. ואין אדם יכול לכפות על משנהו לא רק אמונה דתית, אלא גם לא מנהגים ומצוות דתיים. עלינו למנוע עד כמה שאפשר אותה "מלחמת תרבות" האורבת לנו".
(שיחתו של ראש הממשלה לוי אשכול עם דוד פלינקר, כתב "טאג מארגן ג'ורנל", 8 בינואר 1964)

4. "שאלה: אתה משתתף הרבה מאוד במו"מ ולעתים המו"מ קשה. מהו ה"פנטז", לפי ניסיוןך, להישגים במו"מ? תשובה: לדעת את המטרה ולדבוק בה, להימנע מנוקשות בדרכים המוליכות אליה, ולהוסיף לזה מידה גדושה של סבלנות, רוח טובה וסבר פנים. ובעיקר – לא לסמוך על "פנטזים" אלא לגלות ערות למצבים המשתנים".
(שאלות ותשובות ראש הממשלה ושר הביטחון לוי אשכול ליום העצמאות לעיתון "במחנה", 27 באפריל 1965)

5. "מהותו של עם, לדעתי, נבחנת לא רק ברגעים חד-פעמיים. עלייה על בריקדות היא אולי מרגשת יותר ועטופה בהילה, אולם המבחן האמיתי הוא בעבודת חולין יום-יומית, שיש בה חלוציות בונה ובלעדיה לא יקום עם ולא תיפון מדינה".
(תשובת ראש הממשלה לוי אשכול לשאלות עיתון במחנה לרגל ראש השנה תשכ"ח)

6. "איני בטוח אם איזה דור שהוא מזהה בהנהגה רוחנית בשעת מעשה. הקביעה היכן היה המופת, מי הייתה ההנהגה הרוחנית – זהו סיכום של הדורות הבאים מתוך מבט לאחור".
(ראיון ראש הממשלה ושר הביטחון לוי אשכול לעיתון "למרחב", 26 באפריל 1965)

7. "מצפון הוא מושג רחב ומאוד מסוכן ואם אתם רוצים גם מאוד טרגי כי מה לא יכולים לעשות בשם המצפון? ואהבת לרעך כמוך, ואת עשרת הדיברות, אני בטוח שכולכם מקיימים את עשרת הדיברות, אבל בשם המצפון אפשר להחריב גם עולמות ואפשר לטעון שזה נעשה בשם המצפון".
(דברי ראש הממשלה ושר הביטחון לוי אשכול בפני תא הסטודנטים חברי מפא"י בירושלים, 15 בדצמבר 1964)

8. "סוף-סוף, מפלגה שהיא באופוזיציה יכולה לטעון את טענותיה, אבל בסופו של דבר לא היא נתבעת לאחריות סופית, לא על ידי הכנסת ולא על-ידי העם כולו. אפשר להביע כל מיני דעות וגישות, אבל מישהו צריך להחליט, מישהו צריך לשאת באחריות ומישהו חייב בכל פעם ויום-יום לראות את העניין בהיקפו השלם ואינו יכול לתת דעתו לנימוקים מפלגתיים, גם אם מפלגות אחרות מאשימות את הממשלה שגם לה יש נימוקים וחשבונות מפלגתיים. אין לה ברירה, היא צריכה לראות להחזיק את הלפיד הזה ולאורו לבדוק מדי פעם בפעם את העניין לאשורו".

(דברי ראש הממשלה לוי אשכול על בעיית הממשל הצבאי במהלך דיון בכנסת, 23 באוקטובר 1963)

9. "לפי מיטב המסורת הדמוקרטית, כפי שנתגבשה במדינות נאורות, לפיה ראש ממשלה ושרים מרגע היבחרם מייצגים את המדינה כולה נעניתי להזמנתכם האדיבה ובאתי לוועידה. יהיו הבדלי ההשקפות אשר יהיו, האופוזיציה מהווה חלק אינטגרלי במסכת החיים הפרלמנטריים והממלכתיים. מחובתנו לחפש תמיד את האינטרס הלאומי המשותף הכולל, אשר מאחוריו ניצב העם כולו".

(ראש הממשלה לוי אשכול בוועידת תנועת "החירות", 28 ביוני 1966)

10. "קודם כול משהו על המועצה הלאומית למחקר ולפיתוח. אפשר לשאול – והלא המחקר מתנהל כיום במדינה במוסדות שונים, גם בתוך מסגרת הממשלה וגם מחוצה לה. האם לא מוטב לנו שנקדיש את מרצנו לפיתוח המוסדות הקיימים ולטיפוחם? למה נקים ולא ניצור מכשירים נוספים, שמא נרבה כפילות? לדעתי אין כל אסון אם אנשים ומוסדות רבים עוסקים באותה בעיה עצמה, בפרט אם היא חשובה ודוחקה. במה דברים אמורים? שכל אחד ואחד ניגש לפתרונה בגישה שונה. הרי אלפי אנשי מדע חוקרים למשל את מחלת הסרטן, ואין איש קובל על הכפילות שבדבר. אם יש קובלנה, הרי היא זו: שעדיין לא נמצאה התרופה. הבעיה איננה אפוא הכפילות אלא התקשורת, התיאום והארגון. אין רע בכך, שחוקרים שונים – או אף מוסדות שונים – עוסקים באותו עניין עצמו. ובלבד שידע כל אחד ואחד מהם מה נעשה אצל חברו, מה השיג הוא, כדי שלא יחזור כל חוקר על מה שכבר נעשה במקום אחר. וכאן, כאשר אנחנו מדברים על תכנון ועל קישור, כבר נגענו באחד המוקדים העיקריים של עבודת המועצה הלאומית למחקר ולפיתוח".

(נאום ראש הממשלה לוי אשכול בכנסת בנושא תקציב משרדו, 9 במרס 1964)

11. "הכרח הוא שכל יחיד וכל קבוצה התובעים תביעותיהם יראו לא רק את ענייניהם הם, לא רק את האינטרס החלקי שלהם, אלא גם את צורכי הכלל המחייבים כל אחד לריסון עצמי. ראיה זו מותר לדרוש במיוחד מבעלי ההשכלה והידע – האינטליגנציה של העם, העומדים בעמדות מפתח, התורמים לקידום תרבותו של העם והישגיו המדעיים והטכניים, ומצוידים בידיעת המצב – מהם מותר לדרוש יתר אחריות והבנה".

(דברי ראש הממשלה לוי אשכול בכנסת במהלך דיון על תכניות הממשלה, 25 ביוני 1963)